

УДК 336.1:352

Фінансові аспекти розвитку регіону в умовах трансформації сучасних економічних процесів

Круп'як І.Й.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри фінансів імені С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету

У статті досліджено проблеми розвитку регіону, що спричинені докорінною зміною господарських структур, низьким рівнем галузевої диверсифікації, обмеженістю власних фінансових ресурсів. Проведено аналіз джерел фінансування розвитку регіону та здійснено оцінку його ефективності в умовах трансформації сучасних економічних процесів. Узагальнено стимулюючі фактори залучення інвестицій в економіку регіону, що дадуть змогу підвищити його інвестиційну активність шляхом збільшення реалізованих інвестиційних ресурсів і найефективнішого їх використання в пріоритетних секторах матеріального виробництва та соціальної сфери. Виявлено особливості зміцнення фінансової бази підприємницьких структур, що сприяють зростанню дохідної частини місцевих бюджетів та створюють умови для збалансування розвитку регіону. Окреслено можливості нарощення ресурсного потенціалу банківської системи регіону, яка впливає на формування структури виробництва, вирівнювання норми прибутку, а також на товарно-грошову збалансованість. Обґрунтовано заходи щодо забезпечення належного розвитку регіону в умовах трансформації сучасних економічних, які передбачають: використання системи пільг в оподаткуванні, визначення пріоритетних напрямів інвестування та можливостей залучення кредитних ресурсів; зниження податкового навантаження на суб'єктів господарювання, широке запровадження прискореної амортизації основних фондів, реорганізації системи оплати праці; формування ефективної кредитної політики як одного з важелів реформування економіки; розширення практики надання трансфертів із державного бюджету під конкретні заходи соціально-економічного розвитку регіону; збільшення питомої ваги місцевих податків та зборів у структурі доходів місцевих бюджетів; активізацію використання цінних паперів для зменшення коливань в обсягах податкових надходжень; запровадження цільового фінансування у формі дотацій по лінії інвестицій, соціальних виплат.

Ключові слова: розвиток регіону, капітальні інвестиції, джерела фінансування, іноземні інвестори, фінансові результати, банківський кредит, місцеві бюджети, фінансовий потенціал.

Круп'як И.И. ФИНАНСОВЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ РЕГИОНА В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИИ СОВРЕМЕННЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ

В статье исследованы проблемы развития региона, вызванные коренным изменением хозяйственных структур, низким уровнем отраслевой диверсификации, ограниченностью собственных финансовых ресурсов. Проведен анализ источников финансирования развития региона и осуществлена оценка его эффективности в условиях трансформации современных экономических процессов. Обобщены стимулирующие факторы привлечения инвестиций в экономику региона, которые позволят повысить его инвестиционную активность путем увеличения реализованных инвестиционных ресурсов и наиболее эффективного их использования в приоритетных секторах материального производства и социальной сферы. Выявлены особенности укрепления финансовой базы предпринимательских структур, способствующих росту доходной части местных бюджетов и создающих условия для сбалансирования развития региона. Очерчены возможности наращивания ресурсного потенциала банковской системы региона, которая влияет на формирование структуры производства, выравнивание нормы прибыли, а также на товарно-денежную сбалансированность. Обоснованы мероприятия по обеспечению надлежащего развития региона в условиях трансформации современных экономических, предусматривающих: использование системы льгот в налогообложении, определение приоритетных направлений инвестирования и возможностей привлечения кредитных ресурсов; снижение налоговой нагрузки на субъектов хозяйствования, широкое внедрение ускоренной амортизации основных фондов, реорганизации системы оплаты труда; формирование эффективной кредитной политики как одного из рычагов реформирования экономики; расширение практики предоставления трансфертов из государственного бюджета под конкретные меры социально-экономического развития региона; увеличение удельного веса местных налогов и сборов в структуре доходов местных бюджетов; активизацию использования ценных бумаг для уменьшения колебаний в объемах налоговых поступлений; введение целевого финансирования в форме дотаций по линии инвестиций, социальных выплат.

Ключевые слова: развитие региона, капитальные инвестиции, источники финансирования, иностранные инвесторы, финансовые результаты, банковский кредит, местные бюджеты, финансовый потенциал.

Krupiak I.Y. FINANCIAL ASPECTS OF THE REGION'S DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF THE TRANSFORMATION OF MODERN ECONOMIC PROCESSES

It has been investigated in this article problems of the region's development which are caused by the radical changes of economic structures, by low level of sectoral diversification, by the limited scope of own financial resources. It has been analysed financing sources of region's development and evaluated its efficiency in conditions of modern economic processes transformation. It is generalized stimulating factors of investments attraction into the region's economy, that give opportunity to increase its investment activity by means of increasing of realized investment resources and the most effective use of them in priority sectors of material production and social sphere. It has been found features of the strengthening of business structures' financial base which contribute to the revenue part of local budgets increasing and create conditions for balancing of the region's development. It has been identified opportunities for increasing of the resource capacity of the region's banking system which influences the production structure formation, the equalization of rate of return and also the commodity-money balance. It has been grounded measures to ensure the proper development of the region in the context of transformation of modern economic processes that involve: the use of the benefits' system in taxation, determination of the investment's priority directions and opportunities for the credit resources' attracting; reducing of the tax burden on business entities, widespread introduction of accelerated depreciation of fixed assets, reorganization of the system of remuneration; formation of effective credit policy as one of the leverage to reforming of the economy; expanding of the practice of transfers from the state budget for specific measures of the region's socio-economic development; increasing of the local budgets' share and fees in the structure of the local budgets' revenues; increasing of the use of securities with the aim of reducing of fluctuations in tax revenues; introduction of targeted financing in the form of subsidies through investment, social benefits.

Keywords: region's development, capital investment, financing sources, foreign investors, financial results, bank credit, local budgets, financial capacity.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Трансформаційні процеси в економіці України, її інтеграція до світового економічного простору зумовлюють необхідність подолання негативних тенденцій розвитку окремих регіонів, що спричинено докорінною зміною господарських структур цих територіальних утворень, низьким рівнем галузевої диверсифікації, обмеженістю власних фінансових ресурсів. Незбалансований розвиток регіону характеризується кумулятивним процесом, за якого зниження інвестиційного та споживчого попиту призводить до зменшення обсягів виробництва. У цьому контексті доцільним є належне фінансування розвитку регіонів на основі раціонального використання переваг їх економічного потенціалу, позитивних зрушень галузевої, просторової та функціональної систем, зменшення міжрегіональних диспропорцій. Достатнє фінансування розвитку регіонів передбачає макроекономічне збалансування та дає змогу в довгостроковій перспективі забезпечити високий рівень життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню окремих аспектів регіонального розвитку та оцінці його ефективності присвячено праці вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків: З. Варналія, М. Вахович [1], В. Галушак, З. Герасимчук [2], В. Горбатова, М. Данилишина, М. Долішнього, О. Другова, Я. Жаліла, В. Замовця, І. Камінської, М. Карліна, Д. Кларка, Л. Круп'як [6], Р. Лукаса, В. Пилипів, Я. Хоменко, С. Юрія.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність багатьох публікацій із проблематики регіонального розвитку, подальшого дослідження потребують фінансові аспекти розвитку регіону з урахуванням специфіки сучасних економічних перетворень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основною метою статті є аналіз стану, особливостей фінансування розвитку регіону та оцінка його наслідків в умовах трансформації сучасних економічних процесів для виокремлення напрямів оптимальної фінансової політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні умови функціонування регіонів характеризуються наявністю великої кількості дестабілізуючих факторів, пов'язаних зі значним скороченням виробництва, зростанням рівня безробіття, падінням реальних доходів та купівельної спроможності населення. Дія цих факторів призводить до виникнення диспропорцій у русі фінансових потоків і є загрозою сталому функціонуванню регіональних систем. Так, важливим джерелом фінансових ресурсів регіонів є залучення коштів іноземних інвесторів, що сприяє активізації інвестиційного процесу, впровадженню нових технологій, розвитку малого і середнього бізнесу, зростанню інвестиційного потенціалу цих територіальних утворень. За недостатності внутрішніх фінансових ресурсів зовнішні інвестиції означають можливість використання акумульованих за кордоном коштів для розвитку конкрет-

ного підприємства, що сприятиме розвитку економіки регіону. Однак існують об'єктивні причини, які зменшують можливість залучення іноземних інвестицій. Найвагомими перешкодами залучення інвестицій в економіку як України у цілому, так і окремих регіонів є недосконалість законодавства стосовно іноземного інвестування та його нестабільність, нерозвиненість інфраструктури, постійні зміни в рівнях митних платежів.

Під час інвестування іноземні інвестори надають перевагу урбанізованим регіонам із розвинутою інфраструктурою та наявною кваліфікацією трудових ресурсів. Найвищий інвестиційний рейтинг характерний для м. Київ: в його економіку в 2012 р. залучено 46,4% загального обсягу іноземних інвестицій, у 2014 р. цей показник зростає до 49,3% та до 57% у 2016 р. Порівняно високі показники мають також Дніпропетровська (16,9% загального обсягу іноземних інвестицій у 2014 р.), Київська (3,8% у 2015 р.), Донецька (понад 5% протягом 2011–2013 рр.) області. Водночас питома вага у загальному обсязі іноземних інвестицій Тернопільської та Чернівецької областей є найнижчою порівняно з іншими регіонами та становить менше 1% протягом шести років [5].

Незначна частка іноземних інвестицій, яка припадає на економіку Тернопільської області в загальному обсязі іноземних інвестицій держави, пояснюється тим, що в межах регіону невирішеними залишаються питання підвищення економічної зацікавленості в інвестуванні вітчизняних та іноземних інвесторів, збільшення обсягів інвестицій з усіх можли-

вих джерел та їх спрямування на реалізацію стратегічних макроекономічних цілей. Недостатність інвестиційних ресурсів у цьому регіоні зумовлена також низкою інших причин. Найважливішою з них є нерозвиненість інвестиційного ринку, наслідком якої є фактична відсутність зовнішніх джерел інвестиційної діяльності для підприємств, що впроваджують інвестиційні проекти [6]. Підтвердженням цього є структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування у Тернопільській області в 2012–2016 рр. (рис. 1). Так, у 2012–2016 рр. основним джерелом фінансування капітальних інвестицій у Тернопільській області традиційно залишалися власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких здійснено більше половини всіх капіталовкладень. У 2012 р. їхня частка у загальному обсязі становила 47,5%, зросла на 3,1% у 2014 р., а в 2016 р. – на 10,3% порівняно з 2012 р. і становила у загальному обсязі 57,8%. Зростає також обсяг капітальних інвестицій за рахунок коштів населення на індивідуальне житлове будівництво – з 889,3 млн. грн. у 2012 р. до 934,1 млн. грн. у 2016 р., однак частка цього показника в загальному обсязі фінансування скоротилася на 7,2% і становила лише 19,1%. Разом із тим практично відсутнє фінансування капітальних інвестицій за рахунок коштів іноземних інвесторів, що зумовлене незадовільним інвестиційним кліматом у Тернопільській області. Виняток становить лише 2013 р., коли обсяг іноземних інвестицій становив у загальному обсязі 0,4%.

Кошти державного бюджету, що спрямовуються на капіталовкладення, у 2012 р. стано-

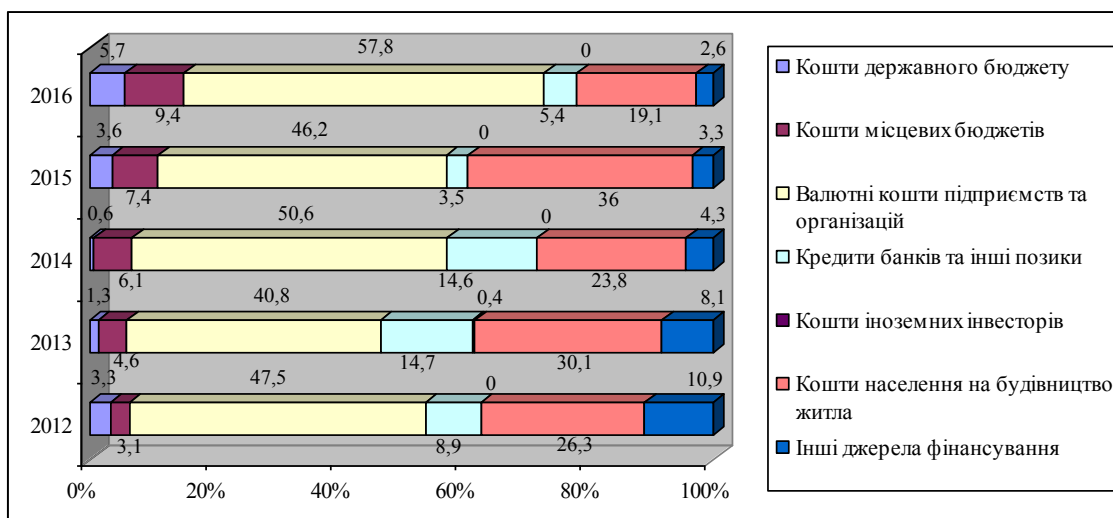

Рис. 1. Структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування у Тернопільській області в 2012–2016 рр.

Джерело: складено автором за даними [3]

вили 111,4 млн. грн., у 2014 р. ця сума скоротилася до 14,8 млн. грн., або з 3,3% до 0,6% загального обсягу інвестицій. Лише в 2016 р. частка коштів державного бюджету зростає до 5,7% у зальному обсязі відповідних інвестиційних ресурсів. За рахунок коштів місцевих бюджетів було освоєно 3,1% загального обсягу капіталовкладень, що є досить низьким показником, проте в 2014 р. значення даного показника зросло до 6,1% та до 9,4% у 2016 р.

Отже, у Тернопільській області фінансування капітальних інвестицій за рахунок власних коштів за незначного бюджетного фінансування і практично відсутнього іноземного фінансування вказує на низький рівень інвестиційного забезпечення розвитку економіки регіону та свідчить про недостатню стратегічну спрямованість наявного фінансового потенціалу, що суперечить принципам подолання регіональних диспропорцій і вимагає вдосконалення наявних підходів.

Водночас у 2012 р. за видами економічної діяльності частка інвестиції в основний капітал підприємств сільського, лісового та рибного господарства Тернопільської області становила 21,3% від загального обсягу. Разом із тим у розвиток промислових видів діяльності було спрямовано 493,5,7 млн. грн. (14,6% капіталовкладень області). У 2014 р. інвестиції підприємств сільського, лісового та рибного господарства становили 22,8% загальнообласного обсягу. Однак порівняно з 2012 р. їх фактичні обсяги скоротилися на 17,7%. У розвиток промислових видів діяльності було спрямовано 15,7% загального обсягу капітальних інвестицій, обсяги яких порівняно з 2012 р. також скоротилися на 18%. Це зумовлено переважно зменшенням обсягів інвестицій у переробку промисловість на 24,9%. У соціальній сфері спостерігалось зменшення інвестицій в охорону здоров'я та надання соціальної допомоги – на 56,8%, у мистецтво, спорт та розваги – на 44,4%. У 2016 р. значна частка капітальних інвестицій була спрямована в сільське, лісове та рибне господарство (34,2% до загального обсягу), будівництво (21,1%), промисловість (19,6%). Серед промислових видів діяльності найбільше капіталовкладень здійснено в переробку промисловість (15,3% загального обсягу). При цьому капітальні інвестиції в освіту, охорону здоров'я та надання соціальної допомоги становили лише 2,1% [3].

Таким чином, протягом 2012–2016 рр. у Тернопільській області питома вага капітальних інвестицій за окремими видами економічної діяльності суттєво різняться, однак така

диференціація не сприяє підвищенню загального рівня інвестиційного забезпечення розвитку економіки даного регіону.

На думку Л.Б. Круп'як, головними причинами, що зумовлюють зростання нерівномірності показників інвестиційної діяльності, невисоку інвестиційну привабливість регіону, є припинення державного інвестування багатьох сфер економіки, вузькість внутрішнього ринку, високий податковий і адміністративний тиск на бізнес, який намагається конкурувати, а не отримувати ренту, відсутність практичної більшості ринкових інститутів – корпоративного сектору, ринку цінних паперів, вплив трудових ресурсів та капіталу [6].

Низький рівень інвестиційного забезпечення розвитку Тернопільської області в 2012–2016 рр. позначився також на стані фінансових ресурсів її підприємств. Власні кошти підприємств мають велике значення у формуванні та нарощенні їх фінансового потенціалу. Високий фінансовий потенціал підприємств та організацій регіону сприяє зростанню доходної частини його бюджетів. Оскільки основним джерелом поповнення оборотних коштів суб'єктів господарювання є прибуток, його зростання в усіх галузях економіки регіону активно сприяє його розвитку (табл. 1).

За період 2012–2016 рр. у Тернопільській області змінювалися показники фінансових результатів діяльності підприємств. Так, чистий прибуток збільшився на 43% у 2014 та 2016 рр. порівняно з аналогічним періодом 2012 р. Максимальне значення цього показника (5 641,4 млн. грн.) спостерігалось у 2015 р. Одночасно, але більшою мірою зростали збитки – на 57 % у 2013 р. та на 91% у 2014 р., у 2015–2016 рр. спостерігалось скорочення значення даного показника. Разом із тим у 2014–2016 рр., незважаючи на збільшення питомої ваги прибуткових підприємств, суттєве переважання збитків підприємств над їх доходами сформувало негативне сальдо фінансової діяльності. При цьому за видами економічної діяльності найбільші збитки підприємств регіону мали місце в промисловості, торгівлі, транспорті, охороні здоров'я, сфері комунальних послуг.

Отже, у Тернопільській області в 2012–2016 рр. фінансові результати діяльності підприємств активно знизилися, що поглибило проблему незбалансованого розвитку регіону.

Джерелом фінансового забезпечення розвитку регіону є також банківський кредит, що виражає економічні відносини між банками і суб'єктами кредитування, якими можуть бути

Таблиця 1

Фінансові результати діяльності підприємств Тернопільської області в 2012–2016 рр.

Показники		2012	2013	2014	2015	2016
Тернопільська область	Прибуток (млн. грн.)	2013,6	2421,1	3502,8	5641,4	3500,8
	Збиток (млн. грн.)	917,0	2123,9	9299,0	7729,4	3556,1
	Сальдо (+,-) (млн. грн.)	1096,6	297,2	-5796,2	-2088	-55,3
	Підприємства, які одержали прибуток (у % до загальної кількості)	70,1	69,1	71,3	77,7	76,7
	Підприємства, які одержали збиток (у % до загальної кількості)	29,9	30,9	28,7	22,3	23,3

Джерело: складено автором за даними [3]

як юридичні, так і фізичні особи. Банківський кредит пов'язаний з акумулюванням тимчасово вільних грошових коштів, а також з емісією грошових знаків в обіг через систему кредитування. Будучи важливим джерелом фінансування основних засобів і оборотних активів, кредит сприяє збалансуванню економіки регіону, оскільки впливає на формування структури виробництва: співвідношення між фондами заміщення, нагромадження і споживання, вирівнювання норми прибутку, а також на товарно-грошову збалансованість.

Нераціональна кредитна політика комерційних банків Тернопільської області в 2012–2016 рр. стала однією з причин обмеження кредитування виробництва та розгортання інфляційних процесів. Високими залишалися процентні ставки плати за кредит та короткі терміни кредитування (короткострокові кредити використовувалися лише для вирішення поточних проблем). Як наслідок, знижувалася віддача на капітал і зменшувалася доступність кредитів для менш рентабельних видів економічної діяльності регіону.

Економічне зростання Тернопільської області та підвищення добробуту її населення залежать від забезпечення цього регіону необхідними фінансовими ресурсами, значна частина яких сконцентрована в місцевих бюджетах. Однак суттєвою проблемою у сфері міжбюджетних відносин є те, що дохідна частина місцевих бюджетів регіону формується переважно за рахунок відрахувань від загальнодержавних податків і зборів, нормативи яких щорічно змінюються. При цьому розрахунок трансфертів здійснюється на основі приросту фактичних доходів та спричиняє скорочення останніх, оскільки збільшення доходів у регіоні передбачає зменшення трансфертів їх місцевим бюджетам із державного бюджету. Таким чином, фактично діючий порядок фінансування витрат місцевих бюджетів регіону

є антистимулом до розширення податкової бази. Недосконалим у регіоні є також порядок розподілу трансфертів. Так, щорічний розподіл дотацій місцевим бюджетам області здійснюється на основі суб'єктивних оцінок розриву між прогнозними обсягами доходів та видатків бюджетів, що спонукає місцеві бюджети до нарощування обсягів надходжень до позабюджетних фондів, утримання неефективної соціальної інфраструктури, нагромадження кредиторської заборгованості.

Висновки з цього дослідження. Для забезпечення належного розвитку регіону в умовах трансформації сучасних економічних доцільним є: стимулювання інвестиційної діяльності в регіоні, що базується на використанні системи пільг в оподаткуванні, визначенні пріоритетних напрямів інвестування та можливостей залучення кредитних ресурсів для створення сприятливого інвестиційного клімату; підвищення фінансової самостійності підприємств регіону, що визначає його фінансову самодостатність на основі зниження податкового навантаження на суб'єктів господарювання, широкого запровадження прискореної амортизації основних фондів, реорганізації системи оплати праці; формування ефективної кредитної політики як одного з важелів реформування економіки та структурних перетворень шляхом збільшення обсягів кредитів за видами та раціонального їх спрямування; розширення практики надання трансфертів із державного бюджету під конкретні заходи соціально-економічного розвитку регіону; збільшення питомої ваги місцевих податків та зборів у структурі доходів місцевих бюджетів; активізація використання цінних паперів (облігацій внутрішньої та зовнішньої місцевої позики) для зменшення коливань в обсягах податкових надходжень, фінансування поточного дефіциту місцевих бюджетів; запровадження цільового фінансування у формі дотацій по лінії інвестицій, соціальних виплат.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вахович І.М. Фінансове забезпечення сталого розвитку регіонів України міжбюджетні відносини та інноваційні інструменти стимулювання : [монографія] / І.М. Вахович. – Луцьк: Волиньполіграфтм, 2014. – 331 с.
2. Герасимчук З.В. Стимулювання сталого розвитку регіону: теорія, методологія, практика : [монографія] / З.В. Герасимчук, В.Г. Поліщук. – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2011. – 516 с.
3. Головне управління статистики в Тернопільській області: статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.te.ukrstat.gov.ua>.
4. Горбатов В.М. Світовий досвід оцінки соціально-економічного розвитку країн та їх регіонів / В.М. Горбатов, І.В. Ярошенко // Бізнес Інформ. – 2016. – № 4. – С. 44–50 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2016_4_8.
5. Державна служба статистики України: статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Круп'як Л.Б. Інвестиційне забезпечення розвитку економіки регіону / Л.Б. Круп'як, І.Й. Круп'як // Ефективна економіка. – 2015. – № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4685>.
7. Фінанси регіону: теорія, проблеми, практика : [монографія] / М.А. Козоріз [та ін.]. – К. : УБС НБУ, 2010. – 222 с.
8. Юрій С.І. Проблеми фінансового забезпечення розвитку депресивних територій в умовах трансформації економічних процесів / С.І. Юрій, І.Й. Круп'як // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України. – 2008. – Вип. 13. – С. 5–11.